

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Mgr. Dušan KLAPKO, Ph.D.

Habilitační práce

Definice oboru Sociální pedagogika a možnosti jeho působení v rámci idey sociální inkluze v kontextu institucionálních diskursů

Oponent

doc. PhDr. Martin STROUHAL, Ph.D.

**Pracoviště
institute**

oponenta,

Katedra pedagogiky, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Text posudku¹

Aktuálnost námětu

Předložená habilitační práce je nepochybně aktuální, dotýká se problémů, které řeší nejen pedagogika sociální, ale v posledních desetiletích i celá řada nejrůznějších přístupů psychologických, socioekonomických, sociologických a filosofických. Problematika inkluze a vzdělávacích nerovností, do níž ústí jak teoretická, tak empirická část práce, je již delší dobu součástí vzdělávacích politik a patří k základním tématům demokratické koncepce institucionalizované edukace.

Sociální pedagogika je oborem stále ještě se do jisté míry ustavujícím, proto je jen dobře, že se práce tohoto typu objevují. V procesu ustavování nové vědní disciplíny je rozhodující, zda se jejím představitelům podaří prokázat, že tento obor má svůj vlastní předmět a metodu, jejichž pojetí (definice) jej opravňují k tomu, aby byl uznán nejen jako forma aplikace určitého souboru základních disciplín, nýbrž jako samostatný obor. Text Dušana Klapka bezpochyby vykazuje ambici přispět do diskuse o oborových základech sociální pedagogiky a řadí se tak po bok textů například B. Krause či J. Lorenzové, které k tomu byly v posledních letech publikovány.

Přístup k řešení a zasazení problematiky do odborného (vč. mezinárodního) kontextu

Je třeba ocenit snahu autora, že se pustil do tak náročného úkolu, jakým je přispět k diskusi o oborové identitě sociální pedagogiky. Představil text o 580 stranách, na nichž se pokusil propojit čtyři problémové okruhy 1. Pojmová a teoretická východiska oboru, 2. Analýzu strategické dokumentace relevantní inkluzivní problematice 3. Analýzu metody diskursivní analýzy včetně jejích ideových východisek a 4. Konkrétní výzkum školských aktérů v procesu inkluze romských žáků.

Autor rozumí sociální pedagogice primárně jako disciplíně, jíž je svěřen pedagogicko-politický úkol prosazení a řízení inkluzivního procesu. Inkluzi autor rozumí z mého pohledu dostatečně komplexně jako výslednici humanistických snah, které definují evropskou identitu odnepaměti a explicitně zhruba od 17. století. Autor také začíná svou retrospektivu osobností ovlivnivších prehistorii sociálně pedagogické reflexe u Komenského. Uvědomuje si také politický rozměr

¹ V textu posudku se lze zaměřit například na tyto oblasti: aktuálnost tématu, přístup k řešení, použitá metodologie, kvalita a správnost dosažených výsledků, původnost dosažených výsledků, uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi, formální úprava a jazyková úroveň práce, připomínky k habilitační práci uchazeče.

inkluze, zejména pokud jde o souvislost inkluzivních snah s procesem demokratizace společenského života. Není jistě nadsázkou, řekneme-li, že společnost, která chce být demokratická, musí přijmout inkluzivní ideál ve vzdělávání. Proto oceňuji autorův přínos i pro oblast argumentace ve prospěch inkluze, která je často – zcela v rozporu s „prodemokratickou“ rétorikou – odmítána v důsledku nedostatečného pochopení, oč v inkluzivních snahách jde (stranou ponechávám fakt, že je inkluze i z nejvyšších míst vysvětlována nedostatečně a spíše než její filosoficko-humanistický rozměr je zdůrazňován rozměr politicko-ideologický). Mezinárodní kontext je zohledněn logicky už využitím zahraničních pramenů a práce dokládá solidní obeznámenost s programovými, základními texty, jež jsou v rámci sociální pedagogiky čteny a diskutovány. Vzhledem k tomu, že téma práce je zaměřeno na problémy především české sociální pedagogiky a inkluzivní praxe, je v pořádku, že text jako celek rezonuje spíše v souvislostech domácích (viz kapitoly 2. a 4.).

Použitá metodologie

Práci lze chápat jako příspěvek sociologie vědění k otázce upřesnění obsahu a cílů oboru *Sociální pedagogika* (resp. jde o definici *předmětu* zmíněného oboru a projasnění jeho vědního profilu). Autor se pokouší formulovat souvislosti mezi teoretickými východisky řady autorů, kteří jsou relevantní pro sociálně pedagogickou problematiku a inkluzivní pedagogikou. Základní metodou je zde interpretace textů v teoretické části a diskursivní analýza v části empirické. Výzkumná zpráva vyznívá z mého pohledu korektně, metoda je dostatečně podrobně popsána a předvedena.

Sociální pedagogika je pedagogickou disciplínou, v níž je řídicí role praxe, resp. podřízená role teorie vzhledem k potřebám praxe, asi nejmarkantnější. Autor konstatuje (a svým výzkumem i ukazuje), že výzkum v oblasti sociální pedagogiky, resp. inkluzivní problematiky nelze nikdy ukončit a je nutno jej chápat jako reflexi podnětů ze stále se proměňující sociální reality. Společenská dynamika a diverzita, ale též potřeby dílčích komunit mají být výzkumem sociálních pedagogů co nejpečlivěji zachycovány, aby byla zajištěna alespoň určitá míra *evidence* toho, „co se děje“ v edukační realitě, a také aby opatření, která se vzhledem k této realitě formulují, měla alespoň základní *racionalitu*, a tím i *účinnost*.

Kvalita, správnost a původnost dosažených výsledků

V práci tohoto typu lze původnost hodnotit s určitými obtížemi. Z povahy práce vyplývá do jisté míry vynucený kompilační charakter, neboť podstatnou částí textu tvoří výklad teorií množství autorů, k nimž se sociální pedagogika odvolává. Zde lze konstatovat, že autor pracuje s relevantními zdroji. Na několika místech, kde se podrobněji zabývá významem určitých osobností pro obor sociální pedagogika by bylo vhodné odkazovat více přímo k jejich textům, nikoli převážně k sekundární literatuře o nich.

Pozitivně hodnotím, že referáty idejí jednotlivých myslitelů jsou doplněny pokusem o reflexi jejich vlivu či významu pro sociální pedagogiku. Snad jen poměr referátů a reflexí toho, jak určité myšlenky využít pro inkriminovaný obor, by mohl být více ve prospěch reflexí.

Určitý problém vidím v tom, že skladba práce čtenáře ne zcela přesvědčuje o niterné souvislosti jednotlivých částí. Netvrdím, že by následující kapitola musela být vždy implikována v předcházející, ale každopádně mezi první a druhou kapitolou postrádám spojovací výklad. Intuitivně lze nějakou souvislost domyslet, nicméně explicitně popsána není. To samé se (v menší míře, protože 3. kapitola končí analýzou dokumentů týkajících se inkluze romských žáků) týká přechodu mezi teoretickou a empirickou částí, tj. přechodu mezi 3. a 4. kapitolou. Celek práce se tak trochu rozpadá do 4 různě orientovaných textů, kdy první je o vědním profilu a ideových inspiracích oboru sociální pedagogika; druhý oddíl je věnován rozboru oficiálních strategických dokumentů týkajících se inkluzivního vzdělávání; třetí představuje úvahu o

filosofických směrech, které inspirovaly metodu diskursivní analýzy a konečně čtvrtý text je výzkumnou zprávou o inkluzivním vzdělávání a rodinném zázemí romských žáků.

Jedna každá část je zpracována korektně, (ale jak již bylo řečeno) chybí mi mezi nimi reflektovaný a explikovaný vztah, který by sehrál projasňující roli na úrovni *celku* práce (tak jak je to ostatně naznačeno v jejím názvu). Zmíněný problém zesiluje z mého pohledu příliš stručný Závěr (i z hlediska celkového rozsahu textu), kde by práci pomohlo, kdybychom v něm našli důkladnou syntézu a reflexi celé práce.

Jako původní lze samozřejmě hodnotit a ocenit důkladně provedený výzkum a syntetizující výklad pojmových a teoretických východisek oboru sociální pedagogika a metody diskursivní analýzy. Stejně tak kritické komentáře strategických vzdělávacích dokumentů jsou dokladem nejen autorovy dobré orientace v edukační problematice, ale i schopnosti analyticky přemýšlet a vyhodnocovat možné dopady často povýtce politických proklamací.

Vysoce je třeba ocenit široký záběr autorova zaměření a vzhled do řady oborů sociálních věd a do četných směrů současné filosofie. Text je dokladem jeho kritického přístupu k řadě pedagogických problémů i schopnosti promýšlet řadu modalit vztahu mezi edukační teorií a praxí.

Dovolím si však kritickou poznámku k rozsahu textu. Práce je neúměrně rozsáhlá a jak jsem již naznačil, nepůsobí tematicky zcela uceleně. Z mého pohledu by bylo dostačující, kdyby byla předložena (rozsahem) zhruba polovina práce, přičemž výzkum zaměřený na romskou populaci by bylo možné publikovat samostatně. V práci ohlášené a laděné spíše konceptuálně na mě působí empirické „vločky“ poněkud rušivě. V konečném důsledku proto mohou vyvstát otázky, zda jde v práci především o hledání oborové identity či vědního profilu dané disciplíny (což je nepochybně důležité téma k diskusi o metodologických základech oboru), nebo jde o ukázkou aplikace metod oborového výzkumu (tj. o aplikaci výzkumných metod soc. pedagogiky na nějakou oblast skutečnosti (kdy už ale musí být otázka oborové identity vyřešena). Formulace cíle je rovněž (nutně) velmi široká, protože autor se pokouší propojit v zásadě 4 výzkumné horizonty, což ke zmíněnému problému také přispívá. Ovšem tyto poznámky směřují spíše k cizelování textu, který se pokouší naplnit velice složitý cíl a lze je chápat jako komentář k formálním nedostatkům částečně vynuceným povahou definovaného cíle.

Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi

Práce je nepochybně významným příspěvkem k rozvoji oboru Sociální pedagogika. Systematicky se pokouší vyrovnat s komplikovaným nárokem konstituce Sociální pedagogiky jako samostatné vědy. Rozšiřuje nepřilíš početný soubor textů zaměřených v českém prostředí na oborové základy a konceptuální východiska sociální pedagogiky. Navzdory výše uvedeným výhradám nabízí dostatečně jasný pohled na vztah mezi sociálně pedagogickou teorií a praxí, tj. mezi koncepty, teoriemi, koncepčními dokumenty a terénem, v němž se mohou sociálně pedagogické výzkumné metody uplatňovat.

Formální úprava a jazyková úroveň práce

Text je psán na standardní jazykové úrovni, nemám zásadních připomínek, snad jen užití plurálu v abstraktu je poněkud matoucí („obsah práce jsme koncipovali...“, „ve výkladu se opíráme...“ atp.). V osobně laděném Úvodu a na několika místech v textu se občas projeví styl, který malinko vypadává z akademické „linky“, ale to bych nebral jako námět ke kritice. Formální úprava rovněž bez připomínek.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

1. Prosím o vysvětlení důvodů, které autora vedly ke zvolené a náročné koncepci práce, a tím i vyjasnění souvislosti mezi jejími jednotlivými částmi. Autor se k tomu sice vyjadřuje v Úvodu, nicméně nejsem si jistý, zda ambice popsaná na s. 10-11 týkající se kontextualizace pojmů v definicích sociálních věd byla skutečně naplněna, tj. zda práce jako celek je příkladem zřetelné souvislosti mezi obecností klíčových pojmů v základech sociálně pedagogických definic a jejich použitím ve zkoumání konkrétní oblasti sociální reality.
2. Prosím o interpretaci klíče, podle něhož byli voleni autoři k výkladu v první části práce, a také jejich posloupnost (Velínský – Komenský).
3. Habilitační práce je mj. zaměřena k problematice inkluze, která vyvolává velké diskuse v odborné i laické veřejnosti. Inkluze žáků se týká celé řady velmi odlišných skupin dětí a dospívajících. Co vedlo autora k tomu, že si vybral právě kohortu romských dětí a dospívajících? Ukázal narativní výzkum nějaké nové přínosné náhledy na tento segment populace?

Závěr

Habilitační práce Mgr. Dušana Klapka, Ph.D., *Definice oboru Sociální pedagogika a možnosti jeho působení v rámci idey sociální inkluze v kontextu institucionálních diskursů* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V Praze dne 7. března 2021

.....
podpis